

TÓBIÁS ÁRON (1927) Budapest

TÓBIÁS ÁRON

Azt hitték,
ismeretlen sírgödörbe
lehet rejteni a porló csontokat

1958. június 16-án a titkos törvényszéki tárgyalás után kivégzetteket titokban földelték el, valahol Magyarországon.

Sírjukat az '56-os mártírok hozzátartozói a Rákoskeresztúri temető főbejáratától legtávolabbra eső rész zegzugában sejtették. Gizgatos és elhagyott zugolyban, a 301-es parcellában – mint később kiderült és suttogva szóbeszéd tárgyává vált Budapesten –, az Állatkert elhantolt elefántjainak szomszédságában...

Ez a temetőrész 1892-től kezdve köztemető volt, majd 1945 után ide kezdték el temetni a háborús bűnösöket. A 301-es parcellához évről évre, az október 23-ra virradó éjszakán a forradalom kivégzettjeinek fényéhez százak meg százak jöttek, a mártírok vérrokonai, hozzátartozói, anyák, feleségek, testvérek és az időközben felnőtté vált gyermekek. Emlékezni...

Másnap hajnalban rendőrlovak tucatjai száguldoztak végig az elporladt csontok fölötti buckákon, hogy eltapossák az emlékezés virágait.

Az idő azonban kérlelhetetlenül pergett tovább, egészen az 1988–89-es esztendőig, amikor már a diktatúra sziklaszilárdnak tűnő építménye itt is, ott is, gazdaságilag, erkölcsileg és társadalmi támogatottságában is inogni, majd megrendülni látszott.

A sírok feltárásának elkerülhetetlen szüksége elsőnek – furcsa módon – az Amerikai Egyesült Államokban vetődött fel, abból az alkalomból, hogy több mint négy évtized után, 1988 júliusában újra magyar miniszterelnök látogathatott el Washingtonba, Grósz Károly személyében.

Másfél hetes utazásakor került sor arra a sajtóértekezletre, amelyen az egyik kivégzett '56-os mártír, Szilágyi József leánya, Judit nyíltan feltette a kérdést: – Miniszterelnök úr, mikor kerülhet sor édesapám, Nagy Imre és a többi ártatlanul megszenvedett mártír temetésére, a sírok feltárására?

Grósz Károly meghökkent. Tartania kellett magát a hivatalos állásponhoz: – A temetésre sor kerülhet... – hangzott a válasz az amerikai meg a világsajtó előtt, mintegy a „szívélyes diktatúra engedményeként” –, de csak zárt családi körben.

Így kezdődött... Ám a hatalom ezenközben jól tudta: előbb meg kell találni, hová rejtették el Nagy Imre és társai holttestét. Ezért Amerikából azon nyomban titkos utasítás ment Budapestre: fel kell állítani egy minden váratlan fordulatra felkészült nyomozócsoportot az 1958. június 16. után bekövetkezett tényállás felderítésére.

Ez a kutatócsoport Pajcsics József rendőr alezredes vezetésével munkához látott. Régi térképek, a hamis neveket tartalmazó halotti anyakönyvi kivonatok és megbízható régi sírásók segítségével feltárult a bűnös múlt...

Előbb a kivégzés színhelyén, a Kis Fogház udvarán földelték el lopva és sietve a kivégzetteket. A föld felszínére álcázásként mindenféle kiselejtezett limlom, kiszuperált udvari és hivatali bútor került.

Néhány év elteltével ugyancsak sietve és titokban, az éjszaka leple alatt szállították ki 1956 hőseit a 301-es parcellába. Kitalált nevekkal földelték el őket, Nagy Imrét például egy ismeretlen aszszony nevével. Ám nemcsak az anyakönyvezési procedúra vált konspiratívívá, hanem a halottak elhelyezése is. A magas növésű Maléter Pált egy koporsónak álcázott furnér ládafélébe zsúfolták a köpcös alkatú Gimes Miklóssal...

Pajcsics József és csapata leplezve végezte feladatát, még a hivatalos rendőrségi és állambiztonsági szervek előtt is konspirálni kellett, nehogy a „rendpártiak” bosszújaként megghiúsuljon feladatuk.

Még elmélyültebb munkát végzett az a hivatásos régészekből, gyakorló exhumálóból, törvényszéki orvos szakértőkből álló válogatott csoport, amelyik feltárta a 301-es parcella rejtett titkait.

Ugyancsak szigorú ellenőrzés mellett folyt ez a nem mindennapi munka, amely 1989. március 28-án kezdődött el. A hivatalosokon kívül csak a kivégzettek legszűkebb családtagjai és a Történelmi Igazságtétel Bizottsága tagjai lehettek jelen: mi együttesen alkottuk azt az 1988 júniusában alakult, negyven-egynéhány tagú, '56-osokból álló testületet, amely ott lehetett az ásatásoknál a 301-es parcellában, valamint a családtagok részéről felkért dokumentumfilm-rendező, Ember Judit, aki végig megörökítette az utókornak a történéseket. Megkaptam a film kópiáját videokazettán, a címe: *Új magyar siralom*.

Társaimmal együtt megrendülten láttam és követtem napról napra 1989 tavaszán ezt a történelmi jelentőségű, a múlt iszonyatos bűneit előhívó látomást. Mintha a tatárok utáni Muhi pusztá, a törökök utáni Mohács, az 1849-es aradi vértanúk csontmaradványai kerülnének most elő... Csakhogy Muhi, Mohács és Arad halottai idegen hatalmak áldozatainak számítanak. És az 1956-os mártírok?

Hátborzongató volt, hogyan találták meg Nagy Imrét. Most is előttem van, ahogyan előkerült a koponyája: arccal a föld felé dobták a ládába, s úgy a földbe. Azután kiásták a lábszárcsontját, a lábfejen pedig látszottak a nejlonzoknija maradványai és a cipője...

Ebben az emberi kegyetlenségben mutatkozott meg a kommunista rendszer igazán: a gulágokban meg Nagy Imre és mártírtársai elkaparásában.

Szóvivőként csak a legszűkszavúbb tájékoztatót adhattam akkor a tévének, rádióknak. Pedig közülük a legmerészebbek megpróbálták a helyszínre is eljönni, de a rendőrség még a 301-es parcella tájkára sem engedte őket. A temető közepén, a tetthelytől mintegy másfél kilométerre minden oda vezető út le volt zárva.

Nem adhattam közre azt sem, amit a feltárást szorongó szívvel, remegő testtel figyelő idős sírásó súgott a fülembe, miközben lopva körülnézett:

– A kivégzés után alig telt el három év, amikor 1961-ben egy éjszaka hirtelen behívtak bennünket különmunkára... A furnérlemez koporsókat már feltették egy rozoga kordéra, és egy főfegyőr vezetésével elindultunk a sötétségnek... Rádásul zuhogott az eső... Amikor a temető külső részére értünk, a lovak patája már cuppogott a sárban. Ide jöttünk, a 301-es parcellához... Megástuk a sírokat, majd a földig elrendeztük, csak egy kis kupacot hagytunk a közepén, amire később tettek valami számmal jelzett táblát.

– Tudták, kiket temettek el itt? – kérdeztem tőle.

– Nem. Csak később, évtizedek után döbrentünk rá a titokra: kiket is kísértünk, akkor azt hittük, utolsó útjukra, azon a gyalázatos, pokoli éjszakán – felelte az öreg, még most is suttogva.

Ember Judit filmjéből kiírtam egy rövid részt, azt, amikor Maléter Pál özvegye, Gyenes Judit néhány mondatot képes mondani csupán, közvetlenül azután, hogy azonosították Maléter Pál és Gimes Miklós holttestét:

– Nem tudom elmondani, hogy mit érzek. A mód is olyan embertelen, és mindig az visszhangzik a fülemben, hogy mi európai ország vagyunk. És közben itt ez a drótozott koporsó, őket összedrótolták, és szerintem egy kisebb ládába szorították be, ezért a félrecsuklott fej... Látni Maléter Pált, ezt a pompás embert ebben az állapotban, ez szörnyű... És amit nem értek, hogyha ezt az exhumálást meg lehetett csinálni, akkor miért nem tudhatunk meg mindent? Azt, hogy honnan hozták őket ide, és hol voltak először elásva. Tehát ez a sok hazugság, ez a sok homály azt a képzetet kelti az emberben, hogy fedeznek olyan embereket, akik ebben részt vettek. Fölzárkózhatnánk most már Európához, hogy ilyenek ne történhessenek többet.

Nagy Imre kaposvári szülőházának avatását a helyi fideszesek készítették elő és rendezték meg. E sorok íróját mint az *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre* című, kétszáz-ezer példányban megjelent könyv szerzőjét kérték fel szónoknak:

„Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

A 19. századi magyar történelemnek meghatározó személyisége az első felelős magyar kormány elnöke, az 1849. október 6-án vértanúhalált szenvedett Batthyány Lajos gróf miniszterelnök, aki az 1848–49-es forradalom és szabadságharc előtt a főrendi táblai ellenzék, majd az országos ellenzék vezére volt.

Kivégzése után, az utasításoknak megfelelően, a Rókus kórházba kellett szállítani, majd a józsefvárosi temető jeltelen sírjába helyezni. Ám csak színleg földelték el, mert fortélyos elszántsággal koporsóját a pesti szent ferenciek zárdájának titkos kriptaüregébe rejtették.

A kiegyezés után, 1870 nyarán, június 9-én végre elkövetkezett a gyászszerartás.

Az ünnepi sokaság még Deák Ferencet sem engedte kijelölt helyére, amikor a ferences tartományfőnök elkezdte beszédét:

– A nemzet most kívánja közös részvétellel véghözvinni azt, amit húsz évvel ezelőtt az akkori katonai hatalom nem engedett; most az önkéntelen mulasztást helyrehozni szent feladatának tűzte ki a hazafiúi kegyelet; mert a megboldogultban a már Isten jóvoltából kiderült szabadság és alkotmányosság nemzeti vértanúját ismeri és tiszteli...

A 20. század második fele magyar történelmének jelképes erejű személyisége szintúgy egy mártírhálált vállalt miniszterelnök, akinek szülőháza előtt állunk, s aki szinte ugyanazt a sorsot vívta ki a vérbosszúra felesküdtött hatalmaktól, mint a pozsonyi főúri palotában világra jött forradalmár elődje.

Tetemét ugyanúgy titokban rejtették el, s amíg az egyiknek 21 év, a másodiknak, e kaposvári egyszerű ház szülőttének 31 esztendő kellett ahhoz, hogy tisztességesen, emberi módra eltemessék, s elbúcsúzhasson tőle annak rendje és módja szerint a család, valamint az ország és világ.

Amikor az ebben a házban megszületett Nagy Imre az ezeréves Magyarország millenniumi évétől, 1896 nyaratól földi útjára indult, az első világháború katonáit emésztő poklok után, a hazájától távoli, embert gyöttrő hadifogság körülményeit kipróbálva, Szibériában talált rá arra az életútra, aminek emlékére itt, Kaposváron ma délután emléktáblát avatunk.

1920 májusában kérte felvételét az oroszországi kommunista (bolsevik) pártba, amelynek elveihöz az akkor 24 esztendő, fiatal férfiú a saját szavai szerint a következők miatt ragaszkodott: »... programjában látom kifejezve azt a törekvést, hogy az emberiséget kötelességeinek és jogainak tudatában emberi mivoltára emelje«.

Emberi jogok és emberi kötelességek – világszerte milliók és milliók osztoznak a következő évtizedekben ezekben az illúziókban, amelyekhez Nagy Imre, a kétszeres magyar miniszterelnök 1953-ban először közel másfél esztendeig, 1956 őszén pedig másodsor, a forradalom 12 napja alatt a történelem előtti helyzetállásával makacsul ragaszkodott.

És valóban, a történelem fogja majd felmutatni életének igazi erővonalait.

Mi azt láttuk kortársként, hogy a tragikusan elveszített második világháború után, amikor egy csúfosan eltorzított eszmerendszer jegyében kezdtek vezetni tragikus szakadékok felé ezt az országot, akadt valaki, aki a történelemnek akkor meghatározott nyomvonalán belül egy kicsit emberesebb, tisztességesebb, magyarul igazabban szóló merészelt lenni. Miközben nem lehetett mentes ő sem az őt árgus szemekkel vigyázó uralkodó csoport hibáitól, tévedéseitől, bűneitől.

Érezte és féltette a magyar vért. Tudatosan elhúzódott mindenünnen, ahol a legrosszabb volt. Így következett el 1953 nyara, első miniszterelnöksége, első megghiúsított reformprogramjának időszaka, amikor az innen, Somogyból, Kaposvárról elindult ember elviselhetővé szándékozta tenni népe számára mindazt, ami addig elviselhetetlen volt.

S beszélt népéhez. Megértették azt is, amit mondott, de arra is volt füle az embereknek, amit nem mondott el.

Ez minden nép legjobb igaz fiainak mindenkori jellemvonása.

Talán kicsit korán jött, és ez is hozzájárult sorsának alakulásához. Mert miközben igyekezett megmaradni kommunistának, 1955 tavasza után kitaszítva és megbélyegezve a gőgös hatalomtól, mind közelebb kerül népéhez, hazájához, a történelmi Európához.

Ott voltam mellette 1956. október 23-án a Parlamentben. Megrendítette az, hogy az őt egyre türelmetlenebbül váró, mintegy kétszáz ezres tömeg erre a felszólításra – Elvtársak... – morajlóan visszazúgta: – Nem vagyunk mi elvtársak... – Láttam az arcát, megrázta őt is a forradalom ereje, a népben közel egy évtized alatt felgyűlt keserűség, csalódás, megbántottság. És az a szenvedély, amivel a nemzet szabad, független, demokratikus országot követelt magának.

»1956. október 23-tól november 4-ének hajnaláig tartott valami, aminek láttára elképedt a világ, amit senki elhinni nem tudott, maga az a magyar sokaság sem, amely cselekedte – írta tíz évvel később a Nyugaton élő Ignó Pál, a párizsi Irodalmi Újság 1966. október 23-i számában. – De ha váratlanul jött is, nem előkészítés nélkül. Előkészítette Sztálin azzal, hogy meghalt, vezérkara azzal, hogy föllélegzett; a kommunista szemináriumokban nevelt magyar értelmiségi és munkásifjúság azzal, hogy a fellélegzőkre szenvedélyesebben visszhangzott, mint Moszkvában remélték volna. Hogy az 1953 tavaszán megindult folyamat miatt éppen Magyarországon öltötte a világelképészítő formát: ez az, amiről történelemlétkönyvben kellene a teljes igazat megírni...«

1956 október–novemberének történeti hullámverései közepette Nagy Imre volt a kapitány. De azt a hajót akkor nem lehetett hétköznapi módra kormányozni. Azt kellett tennie, amit a nép akart. Ő előbb mindig csak utána, később pedig merészen elébe lépett. Nemcsak a nép, a történelem lehetőségei elé is: mindaz, amire igent mondott, amit 1956. október 30. után miniszterelnökként kinyilvánított – koalíciós többpártrendszer, semlegesség, a Varsói Szerződés feloldása s ezzel egy időben ennek a kis országnak az ENSZ és a négy nagyhatalom oltalma alá helyezése –, évtizedekkel megelőzte korát.

Eszembe jut 1956 őszéről, Nagy Imre második forradalmi miniszterelnökségének idejéről egy személyes emlék. Rádióriporterként egy ízben, még az első reform miniszterelnöksége idején, módomban volt kedves olvasmányairól faggatnom: Tolsztojt említette, a *Háború és békét*.

1956. október 30-tól a Szabad Kossuth Rádió szerkesztőbizottsági tagjaként a Parlamentben szinte testközelben éltem vele végig a forradalom égzengető napjait. Már akkor eszembe villant Tolsztoj regénye, a *Háború és béke*, Kutuzov alakja, aki Napóleon ellen az orosz nép harcát vívta.

És most újra fellapozom Tolsztoj regényét: Andrej herceg szemével látjuk a már idős, megfáradt Kutuzovot, a hadvezért – de nekem mintha a saját, persze korántsem ilyen pontosan megfogalmazott gondolataim jönnének vissza 1956-ból, Nagy Imrével kapcsolatosan: »Abban ugyan, ami történik, semmi se lesz az ő műve. Semmi különös se fog kieszelni, semmire se fog vállalkozni – de meghallgat mindent, megemlékszik mindenre, a maga helyére tesz mindent, semminek, ami hasznos, útját nem állja, és semmit, ami káros, meg nem enged. Megérti, hogy van valami, ami erősebb és jelentőségtejtelsebb az ő akaratánál – s ez a dolgok elkerülhetetlen folyása, s ő meg tudja látni ezeket az eseményeket, méltányolni tudja a jelentőségüket...«

Nagy Imre itt született, ebben a házban.

Emelt fejvel mehetnek el előtte a város és a vidék polgárai. A kishitűek azt hitték: örökre ismeretlen sírgödörbe lehet rejtteni portló csontjait. Ám mint dicső elődjének, Batthyány Lajos grófnak példája bizonyítja: a történelem útját csupán ideig-óráig lehet keresztetni!

A jövőbe nem láthatunk. Ami a következő időkben történni fog Magyarországon, azt előre nem lehet megjósolni. De hogy a történések igazi vezérfonala valahol az ebben a házban született férfiú szép, magyar, haladó és európai eszmevilágában gyökerezik, abban bizonyosak lehetünk.”

